

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра економіки, підприємництва та туризму

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Злотник Світлана Ігорівна

УДК 338:621.311:620.9(477)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ТЕМУ

«Підвищення економічної ефективності використання
оборотного капіталу ПСП «Бігунь» Коростенського району»

Спеціальність 051 «Економіка»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавра

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

_____ Світлана ЗЛОТНИК

Керівник роботи:
Кільницька О.С.
к.е.н., доцент

Житомир 2025

Висновок кафедри економіки, підприємництва та туризму
за результатами попереднього захисту кваліфікаційної роботи

Протокол засідання кафедри економіки, підприємництва та туризму
№ ___ від “ ___ ” _____ 2025 р.

Завідувач кафедри економіки,
підприємництва та туризму,

д. е. н., професор

_____ Наталія ВАЛІНКЕВИЧ

“ ___ ” _____ 2025 р.

Гарант ОПП “Економіка”

Першого (бакалаврського) рівня,

к. е. н., доцент

_____ Інна ГРАБЧУК

“ ___ ” _____ 2025 р.

Результат захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Злотник С.І.

захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК _____

АНОТАЦІЯ

Злотник С.І. Підвищення економічної ефективності використання оборотного капіталу ПСП «Бігунь» Коростенського району. Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 051 спеціальність «Економіка». Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У дипломній роботі розроблено й обґрунтовано теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації щодо збільшення економічної ефективності використання оборотного капіталу сільськогосподарського підприємства в умовах сучасних викликів. У теоретичній частині розкрито науково-теоретичні основи та методичні матеріали щодо оборотного капіталу підприємства. У аналітичному розділі наведено економічну діагностику внутрішнього середовища, забезпеченості та використання оборотного капіталу ПСП «Бігунь». У конструктивній частині запропоновано напрями збільшення ефективності використання оборотного капіталу сільськогосподарського підприємства.

Ключові слова: оборотний капітал, оборотні активи, підприємство, ефективність оборотного капіталу.

SUMMARY

Zlotnuk Svitlana. Increasing the economic efficiency of working capital use of PSP "Bigun" of Korosten district. Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 051 specialty «Economics». Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The thesis develops and substantiates theoretical and methodological provisions and practical recommendations for increasing the economic efficiency of using working capital of an agricultural enterprise in the face of modern challenges. The theoretical part reveals the scientific and theoretical foundations and methodological materials regarding the working capital of the enterprise. The analytical section provides an economic diagnosis of the internal environment, availability and use of working capital of the PSP "Bigun". In the constructive part, directions for increasing the efficiency of the use of working capital of an agricultural enterprise are proposed.

Key words: working capital, working assets, enterprise, working capital efficiency.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	9
1.1. Суть, соціально-економічне значення та складові елементи формування оборотного капіталу підприємства	9
1.2. Групування та кругообіг оборотного капіталу підприємства	11
1.3. Характеристика методичних матеріалів у діагностиці ефективності використання оборотного капіталу підприємства	14
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПСП «БІГУНЬ» КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ	16
2.1. Організаційно - економічна характеристика підприємства	16
2.2. Забезпеченість підприємства оборотним капіталом	20
2.3. Оцінка економічної ефективності використання оборотного капіталу підприємства	24
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПСП «БІГУНЬ» КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ	30
3.1. Графоаналітична модель потенційних можливостей підприємства	30
3.2. Оптимізація витрат мінеральних добрив як визначальної складової оборотних фондів у рослинництві підприємства	33
3.3. Економічна ефективність запропонованих заходів	42
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Конкурентне становище підприємств України у пост карантинний період в умовах воєнного стану, у якому нині доводиться працювати, відновлюватися, залишатися стабільними і стійкими до внутрішнього і зовнішнього середовища, є хитким, складним для збору інформації та діагностування, малопрогнозованим, вразливим до впливу не тільки економічних, але й політичних, психологічних, правових та інших факторів.

Сучасна реальна ринкова система господарювання – це надзвичайно складний багатогранний механізм з нескінченним потоком горизонтальних та вертикальних зв'язків, багато аспектною внутрішнього та зовнішнього середовищ. Підприємства й установи використовують різноманітні ресурси, потенційні можливості, що залежать від важелів саморегулювання ринку, державного впливу на ці процеси та методів ведення господарської діяльності. Основним кінцевим результатом функціонування усіх вищезазначених складових цього механізму у цілому є доходність, прибутковість та ефект (рентабельність) суб'єктів господарювання. Успішність результатів господарювання підприємств залежить від джерел формування, забезпеченості, оборотності, ефективності використання оборотних активів, що наразі пов'язано із значними інфляційними процесами у національній економіці, неплатежами, дефіцитом сировини, дорожчанням вартості енергетичних ресурсів та іншими кризовими явищами виробничих, посередницьких, комерційних та фінансових структур. Це вимагає від працівників планово-економічних служб ретельно діагностувати стан, забезпеченість, якість, оборотність оборотних активів, розробляти нові джерела їх поповнення, досліджувати та прогнозувати ефективність їх використання.

Аналіз останніх досліджень. Основи наукових досліджень щодо формування, руху, забезпеченості, використання та відтворення оборотного капіталу суб'єктів господарювання, у тому числі сільськогосподарської діяльності широко розкрито у роботах вчених економістів Андрійчука В.Г., Герасимчука В.Г., Мацибори В.І., Підлісецького Г.М. Покропивного С.Ф., Примака Т.О., Шваб Л.І, Швиданенка Г.О., Шпичака О.М. та інших.

Мета та завдання дослідження. Метою дипломної роботи є розробка науково-методичних та практичних рекомендацій щодо економічного діагностування забезпеченості та ефективності використання оборотного капіталу сільськогосподарського підприємства. Відповідно до теми та її мети було виокремлено такі завдання:

- розкрити соціально-економічну сутність і значення оборотних капіталу підприємства та його основних складових елементів;
- охарактеризувати методичні підходи у діагностиці стану, забезпеченості та економічній ефективності використання оборотних активів підприємства;
- здійснити організаційно-економічну та соціальну характеристику діяльності ПСП «Бігунь» Коростенського району;
- оцінити внутрішнє середовище суб'єкту господарювання на ринку сільськогосподарської продукції;
- діагностувати сучасний стан матеріально-технічної бази та оборотного капіталу підприємства;
- запропонувати напрями покращення забезпеченості оборотним капіталом підприємства та збільшення соціально-економічної ефективності його використання.

Об'єктом дослідження є процеси неперервного, поточного, циклічного функціонування оборотного капіталу ПСП «Бігунь» Коростенського району.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів вдосконалення використання оборотних активів сільськогосподарського підприємства з метою зростання соціально-економічної ефективності господарської діяльності підприємства та його стійкого розвитку.

Методи дослідження. У випускній роботі було застосовано такі діагностичні методи дослідження: оцінки параметрів розвитку підприємства; оперативної, експрес та фундаментальної діагностики; діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства; фінансової ситуації на підприємстві, а також монографічний, порівняльний аналіз, економіко-статистичні методи, метод експертних оцінок.

Інформаційною базою представлена чинним законодавством України щодо ведення господарської діяльності, науковими та навчально-методичними джерелами з проблем формування, використання та відтворення оборотного капіталу підприємства, інформаційно-аналітичними матеріалами Державної служби статистики України, а також бухгалтерською звітністю та іншими документами ПСП «Бігунь» Коростенського району за 2022-2024 рр.

Публікації. Основні результати опубліковано у 2 статтях науково-практичних конференцій у співавторстві:

1) Злотник С.І. Місце та роль оборотних фондів у формуванні собівартості продукції сільськогосподарських підприємств України / Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку: матеріали VIII Міжнародної наукової конференції (30 травня 2025 року). Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2025. 122 с., С.97-99.

2) Кільницька О.С., Злотник С.І. Мінеральні добрива як складова оборотних фондів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України / Економіка та підприємництво в умовах сучасних

викликів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 червня 2025 року), Житомир: Поліський національний університет, 2025. С.108-114.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Бакалаврська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 43 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 50 сторінок комп'ютерного тексту, містить 17 таблиць, 7 рисунків та додатки.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Суть, соціально-економічне значення та складові елементи формування оборотного капіталу підприємства

Досліджуючи дефініцію поняття «оборотний капітал» підприємства у наукових публікаціях вчених-економістів, зокрема Леська О. Й., Причепи І. В., Сметанюк О. А., Стратійчука В. М., Шаповалова А. А. та інших було виявлено деякі розбіжності у підходах, характеристиках, складових елементах тощо. Виявлено синонімічні схожі за соціально-економічною сутністю категорії та поняття: оборотні активи (далі ОБАк), оборотний капітал, оборотні засоби, оборотні кошти, фонди обігу, поточні активи, мобільні активи. Всі вони здійснюють оборот, проходять певні стадії виробничого циклу протягом господарського року або одного; складаються з двох частин: постійного і змінного оборотного капіталу.

В економічній літературі термін «оборотні активи» трактується як багатогранна економічна категорія, як складова процесу кругообігу капіталу [3]. Тобто оборотні активи – це фонд грошових коштів підприємства. Оборотні кошти виступають, перш за все, як вартісна категорія. Вони в буквальному сенсі не є матеріальними цінностями. Їх особливістю є те, що в умовах нормальної господарської діяльності вони не витрачаються, а авансуються у різні види поточних витрат підприємства для забезпечення безперервності виробництва, повертаючись після завершення кожного обороту до своєї вихідної величини [5].

Вивчаючи місце, роль та значення оборотного капіталу на мікро рівні підприємства, можна виділити декілька сутнісних ознак цього економічного поняття. Основні з них виокремлено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Змістовні характеристики поняття «оборотний капітал»

Джерело: побудовано автором за результатами досліджень Стратійчук В.М.(2018) [32].

Резюмуючи результати наукових досліджень щодо уточнення соціально-економічного значення оборотних активів підприємства, було виявлено наступні їх характерні ознаки:

- це структурний елемент активів підприємства, що обліковується, контролюється, планується підприємством;

- це частина активів, майна підприємства, що формується з матеріально-технічних ресурсів, предметів праці, грошових коштів, фінансових вкладеннях майбутніх періодів;
- грошові засоби, що використовують протягом операційного циклу для реалізації або споживання;
- матеріально-технічні засоби та ресурсний потенціал для вчасного забезпечення планомірного безперервного процесу діяльності підприємства;
- обслуговують операційну, поточну виробничо-господарську, комерційну, фінансову діяльність;
- переносять свою вартість на готову до реалізації продукцію у повному обсязі, змінюючи свою матеріально-речову форму;
- функціонують для підтримки ліквідності, фінансової маневреності та забезпечення доходності (прибутковості) підприємства.

Метою економічної діагностики щодо забезпечення суб'єкту господарювання оборотними активами є оцінка їх складу, структури, досягнутого рівня їх використання з метою надання пропозицій з оптимізації їх складу, величини (кількісного та вартісного значення), структури й збільшення ефективності їх функціонування. Основним інформаційним джерелом для діагностики оборотних активів на підприємстві є основна звітність, зокрема форма № 1 «Баланс» (конкретніше розділ 2 «Оборотні активи», та дані бухгалтерського обліку у частині використання оборотних засобів.

1.2. Групування та кругообіг оборотного капіталу підприємства

Узагальнюючи підходи до групування оборотних активів, побудовано їх класифікацію (табл. 1.1). За основу було використано результати наукових

досліджень Шаповалова А.А., де він досліджує значення, місце та роль оборотних фондів у господарській діяльності підприємства.

Таблиця 1.1

Групування оборотних активів підприємств

№ п/п	Напрями класифікації	Оборотні активи підприємства	
		Виробництва	Обігу
1	За сферами циклічних оборотів	Виробництва	Обігу
2	За складовими елементами, видами	Виробничі запаси; незавершене виробництво; напівфабрикати власного виробництва; готова продукція на складі; витрати майбутніх періодів.	Відвантажена готова продукція; дебіторська заборгованість; векселі одержані; поточні фінансові інвестиції; грошові кошти та їх еквіваленти; інші оборотні активи
3	За принципом організації	Нормовані	Ненормовані
4	За джерелами формування	Власний капітал та частина (залученого) позикового	Залучений (позиковий) капітал

Джерело: узагальнено автором за роботою Шаповалова А. А. [37].

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» «оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [28].

До складу оборотних активів підприємства належать:

1. Запаси.
2. Поточні біологічні активи.

3. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, за розрахунками тощо.

4. Поточні фінансові інвестиції.

5. Гроші (національна і вільноконвертована валюта) та їх еквіваленти.

6. Витрати майбутніх періодів.

7. Інші оборотні активи [28].

Високоякісні матеріально-технічні ресурси; вчасно сформована база оборотних фондів підприємства; вмілий облік, контроль, використання фондів обігу суб'єкта господарювання забезпечує безперебійне функціонування підприємства, доходний бізнес, впровадження інноваційних та цифрових технологій, створення умов для розвитку персоналу, зміцнення конкурентоспроможності.

Діагностуючи рівень потреби підприємства в оборотних активах, забезпечення їх комплектації, кількості, своєчасності доставки необхідно пам'ятати про термін перебування кожного складового елемента на кожній стадії кругообігу оборотних ресурсів (рис. 1.2).

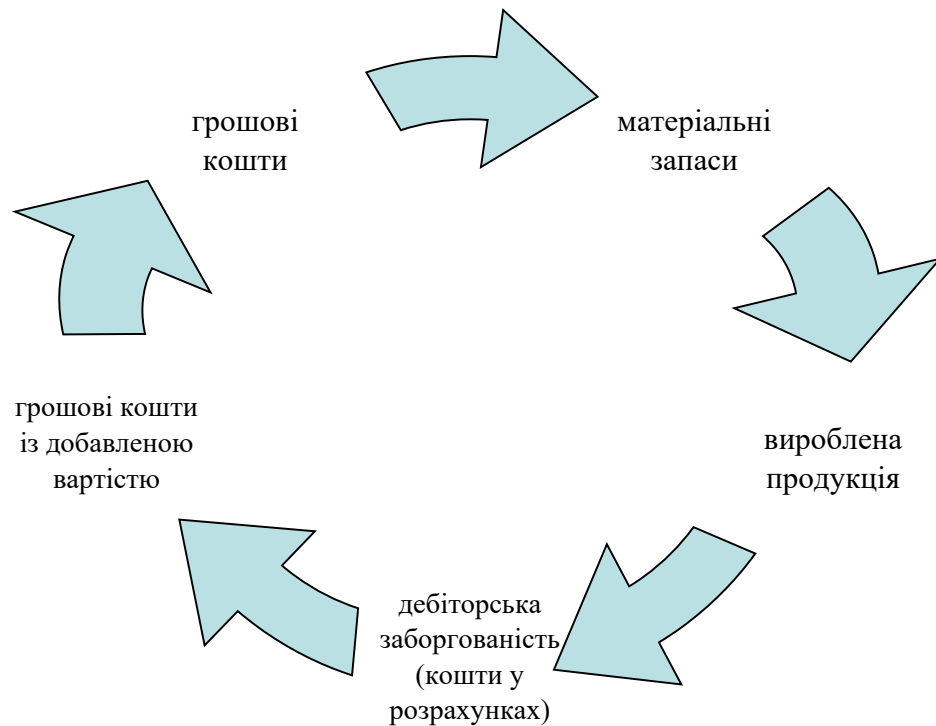

Рис. 1.2. Основні стадії кругообігу оборотних ресурсів підприємства

Джерело: побудовано автором за матеріалами Ємець В. В., Жмайлов В. М. [12].

Оптимальний склад та структура оборотних активів підприємства здійснюється методами їх нормування, визначення мінімальних необхідних потреб та планування (прогнозування) на виробничий операційний цикл та календарний господарський рік.

1.3. Характеристика методичних матеріалів у діагностиці ефективності використання оборотного капіталу підприємства

Ефективність оборотного капіталу має прямопропорційний зв'язок з тривалістю (часом) їх використання, що забезпечує безперервний процес виробництва та реалізації продукції (надання послуг).

Економічна діагностика матеріально-технічних ресурсів, і зокрема оборотних активів ґрунтується на використанні системи наступних показників:

- коефіцієнт обороту оборотних активів (засобів) як співвідношення частини матеріальних витрат до середньорічної вартості оборотних фондів;
- тривалість 1-го обороту оборотних активів (засобів), або період 1-го виробничого циклу, що визначається у днях;
- коефіцієнт закріплення оборотних активів (засобів) розраховують як обернений показник до коефіцієнта обороту;
- потреба, або ж вивільнення оборотних засобів, що визначається як добуток частини матеріальних затрат на різницю коефіцієнта закріплення оборотних активів у звітний та базовий періоди [22].

Ефективність використання оборотних засобів підприємства передбачає визначення 2-ох основних блоків економічних показників:

I. Ефективність авансованих ОБАк, що включає:

- 1.1) віддачу оборотних засобів за: валовою продукцією, чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції; валовим прибутком;
- 1.2) місткість оборотних засобів за валовою продукцією; чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції; прибутком.

II. Ефективність виробничо спожитих ОБАк:

- 2.1) матеріаловіддача за: валовою продукцією; чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції; прибутком;
- 2.2) матеріаломісткість за: валовою продукцією; чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції; прибутком.

Методика економічного діагностування передбачає порівняння отриманих результатів досягнутих результатів у звітному проміжному та базовому роках, з плановими індикаторами, між підприємствами галузі, регіону, загальнонаціональними показниками. Це дає можливість встановити стан та основні тенденції змін рівня ефективності використання оборотних активів у динаміці, розробити систему заходів з метою його збільшення.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПСП «БІГУНЬ»

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Приватне селянське господарство «Бігунь» створене за рішенням засновників та здійснює свою діяльність відповідно, Господарського кодексу України, земельного законодавства та інших законодавчих актів України, а також Статуту підприємства.

Підприємство створене у 1999 році на базі цілісного майнового комплексу реформованого КСП с. Бігунь Овруцького району Житомирської області за рахунок майнових паїв учасників, власних засобів і коштів, а також орендованих майнових паїв членів реформованого господарства. Головною метою діяльності сільськогосподарського підприємства є виробництво, переробка, реалізація сільськогосподарської продукції, а також надання юридичним та фізичним особам послуг щодо ведення сільського господарства та здійснення інших пов'язаних і непов'язаних з ним видів діяльності для одержання прибутку та реалізації економічних та соціальних інтересів учасників

Відстань до районного центру – м. Овруч, який є найближчою точкою збуту продукції, дорівнює близько 20 км. Обласний центр М. Житомир розташований на відстані – 170 км. від підприємства. Територія господарства знаходиться в типових для Полісся кліматичних умовах, що характеризуються помірною континентальністю. Середня температура найхолоднішого місяця (січня) становить -8С, найтеплішого (липня) +21С...+27С. Середня річна температура повітря становить +8С...+10С. Позитивний баланс вологості у

грунті забезпечує нормальний розвиток галузі рослинництва. Грунти переважно дерново-підзолисті, сірі лісові, не багаті на гумус, високого рівня кислотності.

Здійснюючи виробничо-економічну характеристику господарства важливо оцінити розміри підприємства за його виробничим, матеріально-технічним потенціалом та кінцевими результатами економічної діяльності. За останні 3 господарські роки дохід виручка від реалізації сільськогосподарської продукції підприємства зросла у 4,25 рази з 25,3 млн грн у 2022 р. до 107,684 млн грн у 2024 році (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Аналіз розмірів приватного сільськогосподарського підприємства «Бігунь»

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р.	
				+, -	у %
Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн	25311	29097	107684	82373	425,4
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	19731	24979	63898	44167	323,8
Валовий прибуток (збиток), тис. грн	5580	4118	43786	38206	784,7
Чистий (збиток) прибуток, тис. грн	4258	2916	42394	38136	995,6
Рівень рентабельності, %	28,28	16,49	68,52	40,24	x
Середньорічна чисельність персоналу, осіб	23	23	19	-4	82,6
Необоротні активи, тис. грн	20733	18300	32859	12126	158,5
Оборотні активи, тис. грн	23301	42450	79364	56063	340,6
Підсумок балансу, тис. грн	44034	60750	112223	68189	254,9
Всього с.-г. угідь, га	1204	1188,47	1215,2	11,2	100,9
Площа ріллі, га	933	922,52	940,1	7,1	100,8

Джерело: побудовано згідно первинної звітності ПСП «Бігунь»

Це колосальний приріст продукції, у курсі Євро за офіційно встановленим рівнем Національного банку України це еквівалентно сумі приблизно 2,3 млн Євро, що відповідає критерію крупних великих підприємств. Водночас на

підприємстві чисельність персоналу зменшується через міграцію, призов чоловіків до Збройних сил України із введенням воєнного стану з 2022 р. та інших факторів. Якщо у 2022 р. штатний персонал підприємства налічував 23 особи, то у 2024 р. їх чисельність становила лише 19 працівників. Це відповідає критерію малих за розміром підприємств. Загальна сума активів балансу підприємства в цілому зросла з 44,034 млн грн у 2022 р до 112,223 млн грн у 2024 р. Водночас їх ріст був непропорційним. Основні виробничі фонди підприємства за цей період збільшились з 20,733 млн грн у 2022 р. до 32,859 млн грн у 2024 р. (тобто на 12,126 млн грн), а оборотні зросли у своїй вартості значно більшими темпами з 23,301 млн грн до 79,364 млн грн відповідно.

Оцінити склад і структуру товарного асортименту продукції підприємства можна за даними табл. 2.2. Протягом трьох останніх років виручка від реалізації товарної продукції ПСП «Бігунь» збільшилась у 4,25 рази і у 2024 р. досягла 107,684 млн грн.

Таблиця 2.2

Склад і структура основних видів товарної продукції в ПСП «Бігунь»

Вид продукції	2022р.		2023р.		2024р.		В середньому за 3 роки	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Пшениця	430,29	1,7	3963,01	13,62	3532,03	3,28	2641,77	4,89
Кукурудза на зерно	23992,3	94,79	24325,09	83,6	102536,7	95,22	50284,7	93,07
Жито	27,84	0,11	340,43	1,17	958,387	0,89	442,22	0,82
Овес	88,59	0,35	328,79	1,13	495,35	0,46	304,24	0,56
Сіно, сінаж та інша	144,27	0,57	72,74	0,25	161,530	0,15	126,18	0,23
ВРХ	27,84	2,37	0	0	0	0	9,28	0,02
Вівчарство	599,87	0,11	66,92	0,23	0	0	222,26	0,41
Всього по підприємству	25311	100,0	2131,5	100,0	107684	100,0	1947,9	100,0

Джерело: побудовано згідно первинної звітності ПСП «Бігунь»

У структурі товарної продукції переважає виробництво і реалізація кукурудзи на зерно, вартість якої збільшилась з 23,992 млн грн у 2022 р. до

102,536 млн грн у 2024 р. Її частка у структурі товарної продукції зросла з 83,6 % у 2022 р. до 95,22 % у 2024 р.

На другому місці у структурі асортиментного портфелю товарної продукції пшениця, що забезпечила у 2024 р. грошових надходжень на суму 3,532 млн. грн, зайнявши у структурі продукції 3,28 %. Галузь тваринництва у підприємстві, що представлена вирощуванням на відгодівлі великої рогатої худоби та овець, поступово вибуває з структури підприємства. Отже, ПСП «Бігунь» є вузькоспеціалізованим підприємством, що вирощує монокультуру – кукурудзу на зерно.

За даними 2024 р. ми спостерігаємо, що оборотні засоби: предмети праці, запаси на складах, готова продукція, дебіторська заборгованість у загальній сумі в 2,4 рази (79,364/32,859) перевищує вартість основних фондів. Тому доцільно проаналізувати динаміку та структуру операційних витрат об'єкту дослідження (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Структура операційних витрат ПСП «Бігунь»

Стаття витрат	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. до 2022 р., %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Матеріальні затрати	13491	63,23	27036	74,93	41992	81,58	311,3
Витрати на оплату праці	2505	11,74	3277	9,08	3756	7,30	149,9
Відрахування на соціальні заходи	610	2,86	790	2,19	853	1,66	139,8
Амортизація	2246	10,53	2445	6,78	2109	4,10	93,9
Інші операційні витрати	2483	11,64	2536	7,03	2762	5,37	111,2
Разом	21335	100,0	36084	100	51472	100,0	241,3

Джерело: побудовано згідно первинної звітності ПСП «Бігунь»

Відповідно до тенденції зростання вартості оборотних активів підприємства загальна вартість операційних витрат ПСП «Бігунь» також збільшилась з 21,335 млн грн у 2022 р. до 51,472 млн грн у 2024 р., тобто у 2,4

рази. Найбільше зростання як абсолютне, так і відносне припадає на матеріально-технічні засоби, вартість яких збільшилася у 3,11 рази з 13,491 млн грн у 2022 р. до 41,992 млн грн у 2024 р. Їх частка у структурі витрат також зросла з 63,23 % у 2022 р. до 81,58 % у звітному 2024 р. Разом із зменшенням чисельності персоналу, у структурі операційних витрат, зменшилася частка витрат на оплату праці персоналу з 11,74 % у 2022 р. до 7,3 % у 2024 р. Значно зменшилася амортизація основних засобів як у абсолютному (вартісному) виразі, так і у відносному, що свідчить про зростання диспропорції співвідношення основних та оборотних активів у балансі підприємства.

2.2. Забезпеченість підприємства оборотним капіталом

За 3 роки зросли масштаби та кінцеві економічні результати бізнесу підприємства. Зокрема власний капітал ПСП «Бігунь» збільшився з 25,997 млн грн у 2022 р. до 62,622 млн грн у 2024 р., що свідчить про покращення фінансового стану підприємства, його ліквідності та фінансової маневреності. Підприємство мінімально користується довгостроковими фінансовими ресурсами, залучає щороку лише 120 тис. грн. Поточна кредиторська заборгованість змінюється прямопропорційно до змін кінцевих економічних результатів ПСП «Бігунь». Остання збільшилась з 17,917 млн грн у 2022 р. до 49,481 млн грн у 2024 р., тобто на 31,564 млн грн, або майже у 3 рази (табл. 2.4).

Згідно методу накопичених активів у табл.6 визначено вартість бізнесу (ВБ), як різницю активів підприємства (Акт) до зобов'язань підприємства (Зобов). Приємно відзначити, що вартість бізнесу ПСП «Бігунь» зросла з 26,117 млн грн у 2022 р. до 62,742 млн грн у 2024 р., на 36,625 млн грн, або у 2,4 рази. Це свідчить про збільшення рівня економічної ефективності господарської діяльності підприємства, незважаючи на пост карантинний період бізнесу з

2020 по 2022 рр., введення воєнного стану з 2022 р. в Україні та інші форс-мажорні обставини сучасних викликів.

Таблиця 2.4

Оцінка балансу ПСП «Бігунь» Овруцького району (на 31.12)

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р.	
				+/-	%
Статті активу					
Необоротні активи, тис. грн	20733	18300	32859	12126	158,5
Оборотні активи, тис. грн	23301	42450	79364	56063	340,6
Підсумок активу балансу (Акт), тис. грн	44034	60750	112223	68189	254,9
Статті пасиву					
Власний капітал, тис. грн	25997	28905	62622	36625	240,9
Довгострокові зобов'язання, тис. грн	120	120	120	0	100,0
Поточна кредиторська заборгованість, тис. грн.	17917	31725	49481	31564	276,17
Короткострокова заборгованість, тис. грн	0	0	0	0	0
Підсумок пасиву балансу, тис. грн	44034	60750	112223	68189	254,9
Вартість бізнесу (ВБ), тис. грн	26117	29025	62742	36625	240,2

Джерело: побудовано згідно первинної звітності ПСП «Бігунь»

За період дослідження протягом 2022-2024 рр. вартість оборотних активів ПСП «Бігунь» збільшилась майже у 3,5 рази з 23,301 млн грн у 2022 р. до 79,364 млн грн у 2024 р. Відбулися кардинальні динамічні зміни у їх складі та структурі (табл. 2.5). За даними 2024 р. найбільшу частку у структурі оборотного капіталу займають запаси. Їх вартісне значення протягом 2022-2024 рр. збільшилося з 22,65 млн грн у 2022 р. до 45,174 млн грн у 2024 р., тобто майже у 2 рази. Якщо на початок введення воєнного стану в Україні з 2022 р. структура запасів майже повністю складалась із виробничої її частини на суму 22,1 млн грн, що становить 94,7 % у загальній вартості оборотного капіталу підприємства, то у звітному 2024 р. вони збільшились до рівня 26,345 млн грн,

займаючи лише 33,2 %. Сума коштів виділена на незавершене виробництво збільшилась у 5,16 разів з 576 тис грн у 2022 р. до майже 3 млн грн у 2024 р.

Таблиця 2.5

**Склад і структура оборотних активів у ПСП «Бігунь»,
тис. грн. (на кінець року)**

Показник	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. до 2022 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	+,-	%
Запаси	22650	97,2	38940	91,7	45174	56,9	22524	199,4
– виробничі запаси	22074	94,7	7014	16,5	26345	33,2	4271	119,3
– незавершене виробництво	576	2,5	1917	4,5	2973	3,7	2397	516,1
– готова продукція	0	0,0	30009	70,7	15856	20,0	15856	0,0
Поточні біологічні активи	267	1,1	215	0,5	440	0,6	173	164,8
Дебіторська заборгованість за продукцію	13	0,1	35	0,1	27823	35,1	27810	> у 2,14 тис. разів
Дебіторська заборгованість з бюджетом	176	0,8	2170	5,1	5262	6,6	5086	> у 30 разів
Інша поточна дебіторська заборгованість	2	0,0	0	0,0	0	0,0	2	0,0
Гроші та їх еквіваленти	193	0,8	1038	2,4	665	0,8	472	344,6
Інші оборотні активи	0	0,0	52	0,1	0	0,0	0	0,0
Разом	23301	100,0	42450	100,0	79364	100,0	56063	340,6

Джерело: розраховано автором за даними Форми № 1 «Баланс» ПСП «Бігунь»

Негативним явищем є формування готової продукції на складі підприємства у 2023 р. на суму 30 млн грн та у 2024 р. на суму 15,856 млн грн. У 2023 р. готова продукція займала 70,7 % у структурі оборотного капіталу підприємства. Це обумовлено перенасиченням внутрішнього ринку зерновими та олійними культурами, через блокування росією експорту сільськогосподарської продукції, знищення складів, логістичних центрів, постійного пошкодження портового місту Одеса, як одного з найбільших центрів реалізації продукції за кордон. В результаті цих подій у 2022 р. ціни на

сільськогосподарську продукцію різко зросли, а у 2023 і 2024 рр. набули тенденції до зниження. Тому в очікуванні кращої цінової кон'юнктури велика частина продукції підприємства залишилася на складах. Ще більш ускладнює ситуацію збільшення дебіторської заборгованості підприємства. Якщо у 2023 р. грошова заборгованість споживачів за реалізовану, уже відвантажену сільськогосподарську продукцію ПСП «Бігунь» становила 35 тис грн, то у звітному 2024 р. борг покупців за товар становив 27,8 млн грн. По факту це трохи більше необхідної суми виробничих запасів підприємства за цей період. Дебіторська заборгованість з бюджетом підприємства збільшилась у 30 разів з 176 тис грн у 2022 р. до 5,262 млн грн у 2024 р.

Позитивним явищем є раціональніше використання грошей та їх еквівалентів тільки протягом 2022 р. періоду дослідження. Якщо у базисному 2022 році на рахунку підприємства було зосереджено 193 тис грн, то у 2023 р. вони збільшились до рівня 1,038 млн грн, за звітний період 2024 р. сума грошових коштів становила 665 тис грн. Отже кошти було запущено в обіг, для подальшого виробничого циклу підприємства, насамперед придбання виробничих запасів; мінеральних добрив, засобів захисту рослин та пально-мастильних матеріалів.

Протягом періоду нашого дослідження найгірша структура оборотного капіталу спостерігається у 2024 р. (рис. 2.1).

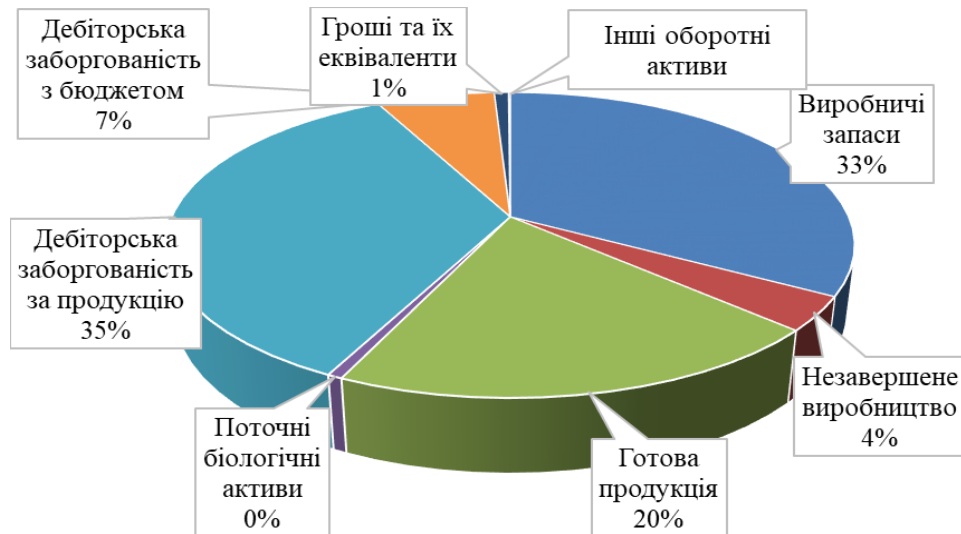

Рис. 2.1. Структура оборотних активів у ПСП «Бігунь» в 2024 р., %

Джерело: розраховано автором за даними Форми № 1 «Баланс» ПСП «Бігунь»

Дебіторська заборгованість займає 35 % загальної вартості оборотного капіталу підприємства і перевищує вартість виробничих запасів підприємства, питома вага яких 33 %. Фінансову ситуацію ускладнює збільшення готової сільськогосподарської продукції на складах ПСП «Бігунь», частка якої становить 20 %. Сформована структура свідчить про погіршення ліквідності та фінансової маневреності підприємства, уповільнення виробничих процесів та їх вчасного обслуговування.

2.3. Оцінка ефективності використання оборотного капіталу підприємства

Система показників оборотності активів підприємства характеризує їх ділові якості підприємства, його конкурентоздатність та інвестиційну привабливість. За період нашого дослідження у пост карантинний час на фоні введення воєнного стану в Україні з 2022 року спостерігається надзвичайно динамічна зміна виробничих ресурсів та кінцевих економічних результатів господарської діяльності ПСП «Бігунь», що резонансно відобразилось на рівні

оборотності активів. Найгірші показники сформувались у 2023 р., що визвано не тільки внутрішніми проблемами підприємства, а насамперед зовнішніми. Через зниження рівня закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію як на внутрішньому, так і на світовому ринках підприємство сформувало великі обсяги готової продукції на елеваторах, на складах, відповідно недоотримало вчасно грошових коштів для покриття виробничих запасів. Позитивним моментом є те, що у 2024 р. ситуація дещо покращилась, але при збільшенні реалізації продукції, значно збільшилась дебіторська заборгованість за продукцію підприємства.

Коефіцієнт оборотності активів підприємства вцілому збільшився у 1,7 рази досягнувши у 2024 р. рівня 0,96. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Оцінка ділової активності (оборотності) ПСП «Бігунь», тис. грн.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р.	
				+/-	%
1. Коефіцієнт оборотності активів	0,57	0,48	0,96	0,39	168,4
2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,09	0,69	1,36	0,27	124,8
3. Коефіцієнт оборотності запасів	1,12	0,75	2,38	1,26	212,5
4. Коефіцієнт оборотності готової продукції	0,01	0,97	6,79	6,78	x
5. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,97	1,01	1,72	0,75	177,3
6. Коефіцієнт оборотності коштів в розрахунках (дебіторської заборгованості)	1947	1163,88	3,87	-1943,13	0,2
7. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,41	0,92	2,18	0,77	154,6
8. Коефіцієнт завантаженості активів	1,74	2,09	1,04	-0,7	59,8
9. Коефіцієнт завантаженості активів в обороті	1,89	1,43	1,41	-0,48	74,6
10. Коефіцієнт завантаженості власного капіталу	1,03	0,99	0,58	-0,45	56,3

Джерело: розраховано автором за даними Форми № 1 «Баланс» ПСП «Бігунь»

Найшвидше в ПСП «Бігунь» обертаються запаси. Їх коефіцієнт оборотності за три роки збільшився у 2,12 рази з 1,12 у 2022 р. до 2,38 у 2024 р. При тому один з його елементів – готова продукція у 2022 р. не накопичувалась на балансі, тоді як у 2024 р. досягла рівня оборотності на рівні 6,79.

Максимальні досягнуті рівні собівартості зафіксовано у 2023 р. по усіх видах продукції рослинництва, а по вівчарству собівартість досягла найвищого рівня у 2024 р. У рослинництві через зростання масштабів (обсягів) виробництва продукції собівартість кукурудзи на зерно зменшилась з 458,015 грн /ц у 2022 р. до 358,271 грн /ц у 2024 р., жита з 433,333 грн/ц у 2022 р. до 305,914 грн/ц у 2024 р., овесу з 430,189 грн/ц до 259,0278 грн/ц відповідно (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Собівартість основних видів товарної продукції в ПСП «Бігунь», грн/ц

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р.	
				+, -	у %
Пшениця	250,085	426,272	393,9565	143,8715	157,5
Кукурудза на зерно	458,015	400,422	358,2713	-99,744	78,2
Жито	433,333	434,737	305,914	-127,419	70,6
Овес	430,189	458,4	259,0278	-171,161	60,2
Вівчарство (жива вага)	4226,866	3865,517	4811,25	584,384	113,8

Джерело: побудовано за даними форми № 50-сг ПСП «Бігунь»

Вартість приміщень, господарських будівель, складів, машин, техніки, обладнання та інших основних фондів у ПСП «Бігунь» у 2022 р. у вартісному виразі становила 20,47 млн грн. і мала ступінь зносу 35,5 %. Наразі у 2024 р. сума основних фондів ПСП «Бігунь» збільшилась у 1,6 рази майже до 32,5 млн грн. з рівнем зносу 32,5 %. Відповідно фондоозброєність персоналу набула тенденції до зростання з 890 тис грн. на одного працівника у 2022 р. до 1,709 млн грн. у 2024 р., як за рахунок чисельника, так і за рахунок знаменника, оскільки чисельність працівників за 3 роки зменшилась з 23 до 19 осіб (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Динаміка економічної ефективності використання
основних та оборотних активів ПСП «Бігунь»**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р.	
				+/-	%
Вартість основних виробничих фондів (на 31.12), тис. грн	20470	18035	32469	11999	158,6
Фондоозброєність (на 1-го середньорічного працівника), тис. грн.	890,0	784,1	1708,9	818,9	192,0
Фондовіддача, грн.	1,24	1,61	3,32	2,08	267,7
Фондомісткість, грн.	0,81	0,62	0,30	-0,51	37,0
Ступінь зносу основних виробничих засобів, %	35,5	42,8	32,5	-3	91,5
Вартість оборотних засобів (на 31.12), тис. грн.	23301	42450	79364	56063	340,6
Коефіцієнт обороту оборотних засобів	1,1	0,7	1,4	0,3	127,3
Тривалість 1 обороту оборотних засобів, днів	336	533	269	-67	80,1
Припадає оборотних засобів на 1 грн основних засобів, грн.	1,14	2,35	2,44	1,3	214,0
Норма прибутку, %	12,75	6,81	39,15	26,4	307,1

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ПСП «Бігунь»

З оновленням, покращенням якості та збільшенням рівня забезпеченості підприємства основними фондами, ефективність їх використання у ПСП «Бігунь» збільшується. У ПСП «Бігунь» протягом 3-ох останніх років у 2,7 рази збільшилась фондовіддача: з 1,24 грн у 2022 р. до 3,32 грн у 2024 р. При цьому фондомісткість набула тенденції до зменшення з 0,81 грн у 2022 р. до 0,30 грн у 2024 р.

Збільшення ціни мінеральних добрив, засобів захисту рослин, дефіцит енергетичних ресурсів в Україні призвели до значного подорожчання джерел їх формування. Тому вартість оборотних засобів сільськогосподарського підприємства зросла у 3,4 рази з 23,3 млн грн. у 2022 р. до 79,4 млн грн. у 2024 р. Ефективність їх використання свідчить про строкаті зміни, досягши

найкращих результатів у 2024 р., коли коефіцієнт їх обороту досяг рівня 1,4 рази з терміном тривалості обороту 269 днів. У проміжному 2023 р. ефективність оборотного капіталу була найгіршою, оскільки їх оборотність зменшилась до рівня 0,7, що призвело до зростання терміну їх обороту з 336 днів у 2022 р. до 533 дня у 2023 р. У результаті господарської діяльності підприємства кінцевий результат був прибутковим. Рівень доходності підприємства в цілому збільшується. Норма прибутку відповідно зросла на 26,4 процентних пункти: з 12,75 % у 2022 р. до 39,15 % у 2024 р.

Для періоду воєнного стану в Україні, надмірних інфляційних процесів (у 2022 р. індекс споживчих цін становив 126,6 %, у 2023 р. – 5,0 %, а у 2024 р. – 112,0 %), зростання цін на енергоносії, пально-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин досить рідким явищем є зменшення собівартості продукції. У свою чергу це свідчить про збільшення урожайності, прибутку та економічної ефективності господарської діяльності ПСП «Бігунь».

Оцінка динаміки рентабельності продажу сільськогосподарської продукції у ПСП«Бігунь» протягом 2022-2024 рр. має дуже строкату картину (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Рентабельність продажу основних видів товарної продукції в ПСП «Бігунь» Овруцького району, %

Вид продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., +/-
Пшениця	31,42	13,98	40,57	9,15
Кукурудза на зерно	20,69	12,20	40,01	19,32
Жито	-35,12	-21,13	-6,16	28,96
Овес	-2,95	-25,35	24,68	27,63
Вівчарство (жива вага)	52,79	46,52	31,59	-21,20

Джерело: побудовано за даними форми № 50-сг ПСП «Бігунь»

Насамперед підвищення витрат на вирощуванні жита та овесу й погіршення кон'юнктури ринку цієї продукції спричинило зниження закупівельних цін на них, що призвело до збитковості реалізації. Позитивним є

той факт, що збитковість у динаміці зменшується. Рентабельність продажу жита збільшилась з -35,12 % у 2022 р. до -6,16 % у 2024 р., а овесу з -2,95 % до 24,68 % відповідно. Збиткові зернокультури займають невелику частку у структурі товарної продукції підприємства, тому не мали суттєвого впливу на формування валового прибутку підприємства. Найбільш рентабельною в умовах підприємства є пшениця, що за даними 2024 р. досягла рівня 40,57 %. Приємним є той факт, що вузькоспеціалізована культура підприємства – кукурудза на зерно стабільно забезпечує доходну діяльність ПСП «Бігунь», рентабельність продажу якої протягом 2022-2024 рр. варіюється у межах 12,2 - 40,01 %.

РОЗДІЛ 3
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ
ПСП «БІГУНЬ» КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ

3.1. Графоаналітична модель потенційних можливостей підприємства

Через війну, бомбардування Одеси та інших міст, втрати логістичних зв'язків, елеваторів, складів та центрів, Україна втратила свої позиції на світовому ринку зерна та олійних культур. Це призвело до зростання експортних витрат, крім того дуже подорожчали добрива, засоби захисту рослин, запчастини, пально-мастильні матеріали, що формують значну частку оборотних фондів у собівартості сільськогосподарської продукції, насамперед рослинництва. Перевиробництво та надмірна пропозиція зернових і зернобобових культур на внутрішньому ринку ще й далі тисне на зниження закупівельних цін на ці товари. Згідно прогнозу в Україні найбільш рентабельною є озима пшениця, вирощування усіх інших зернових культур є збитковим.

Адміністрація ПСП «Бігунь» постійно удосконалює галузеву структуру свого виробництва, виробничий напрям, диверсифікує діяльність з метою оптимального використання оборотного капіталу та максимізації прибутку. З метою економічного діагностування виробничого потенціалу ПСП «Бігунь» доцільно побудувати модель квадрату його потенціалу за допомогою комплексної рейтингової оцінки. Спочатку визначаємо довжину вектора за кінцевими економічними результатами виробництва та продукції за даними таблиці у Додатку А. Комплексна оцінка передбачає визначення рейтингу кожного з 2022-2024 років за рівнем досягнутих показників: виробничої

потужності, кількості та якості продукції, фондівддачі, прибутку та рентабельності підприємства.

1. Фактор Виробництва (оцінюють за системою 7 показників)=
 $1,2*1+1,25*2+1,1*1+1,1*1+1,05*2+1,15*1+1,15*1 = 10,3$.

Визначаємо довжину першого вектора, що створює квадрат потенціалу

Виробництво = $100-(10,3-7)* 100/ 7*(3-1) = 100-23,571\dots=76,429$.

2. Фактор організаційної структури та ефективності управління (оцінюють за системою 6 показників). Він визначає потенційні можливості та якість персоналу підприємства, раціональність організаційної структури суб'єкту господарювання. Визначаємо довжину другого вектора, за даними Додатку Б.

Організаційна структура та менеджмент =

$1,2*1+1,15*1+1,15*2+1,05*3+1,2*1+1,25*1=10,25$.

Менеджмент = $100-(10,25-6)*100/6(3-1) = 100-4,25*8,33= 64,58$.

3. Фактор маркетингової діяльності ПСП «Бігунь» передбачає комплексну оцінку системи 6 показників, з постачань продукції підприємства на внутрішньому ринку, характеризує розвинуті напрями реалізації продукції, фінансування рекламної та інноваційної діяльності підприємства. Досягнутий рівень системи показників відображено у додатку В.

Маркетинг = $1,2*1+1,15*1+1,15*1+1,15*1+1,1*1+1,25*1=8$.

Визначаємо довжину вектора маркетингу у квадраті потенціалу підприємства = $100-(8-6)*100/6(3-1)= 100-2*8,33= 83,34$.

4. Фінансова діяльність ПСП «Бігунь» передбачає рейтингову оцінку по роках системи показників ліквідності, оборотності, рентабельності та залежності підприємства. За даними додатку Д встановлено, показники характеризують високий рівень ліквідності та фінансової незалежності на внутрішньому ринку. Найкращі показники фінансової маневреності та економічної ефективності (рентабельності) сформувались у 2024 році.

Вектор потенційних можливостей фінансової складової графоаналітичної моделі передбачає систему 12 показників = $1,05*3+1,1*2+1,05*1+1,05*3+1,15*1+1,05*1+1,1*1+1,1*1+1,05*1+1,05*1+1,1*3+1,15*1=20,5$.

Довжина вектора фінансів у графоаналітичній моделі = $100 - (20,5-12)*100/12(3-1) = 100 - 8,5*4,17 = 64,58$.

Визначивши довжину кожного вектора графоаналітичної моделі побудовано квадрат потенціалу ПСП «Бігунь» (рис. 3.1).

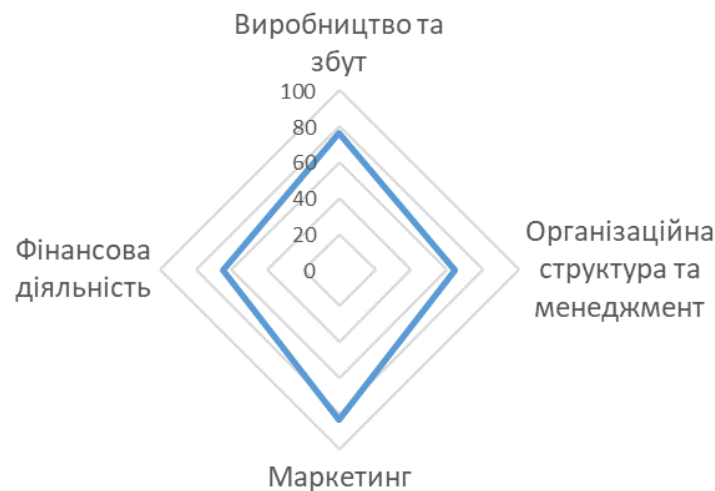

Рис. 3.1. Графоаналітична модель «Квадрат потенціалу» ПСП «Бігунь»

Джерело: побудовано автором

За отриманою моделлю встановлено, що потенціал має середній розмір і є досить збалансованим. Найкраще розвинений вектор з маркетингової діяльності, це третій фактор з довжиною 83,34. Трохи меншу позицію займає вектор з виробництва та збуту продукції на рівні 76,43. Найменше значення потенційних можливостей підприємства зафіксовано за фактором організаційної структури та ефективності управління (менеджменту) підприємства 64,58 та фінансової діяльності суб'єкту господарювання, з таким же рівнем – 64,58.

3.2. Оптимізація витрат мінеральних добрив як визначальної складової оборотних фондів у рослинництві підприємства

Звіт-аналіз на тему «Україна: вплив війни на прибутковість сільськогосподарського виробництва» виконаний фахівцями та експертами Українського клубу аграрного бізнесу та Міністерства аграрної політики України, здійснений за підтримки Глобального фонду зі зменшення ризиків катастроф і відновлення, що фінансується Світовим банком. Звіт передбачав аналітичну оцінку витрат, цін, прибутковості/збитку, рентабельності за 2021-2024 рр. та прогноз на 2024/2025 маркетинговий рік по окремих видах зернових і олійних культур, молоку та яловичині. Прикрим є результат того, що у фінальному підсумку виробництво зернових культур в сучасних умовах збільшення цін на мінеральні і органічні добрива, насіння і посадковий матеріал, засоби захисту рослин і тварин, пально-мастильні матеріали не відшкодовують ціни їх реалізації. Загальний висновок виробництво більшості зернових культур залишається збитковим в Україні у 2024 р. (рис. 3.2).

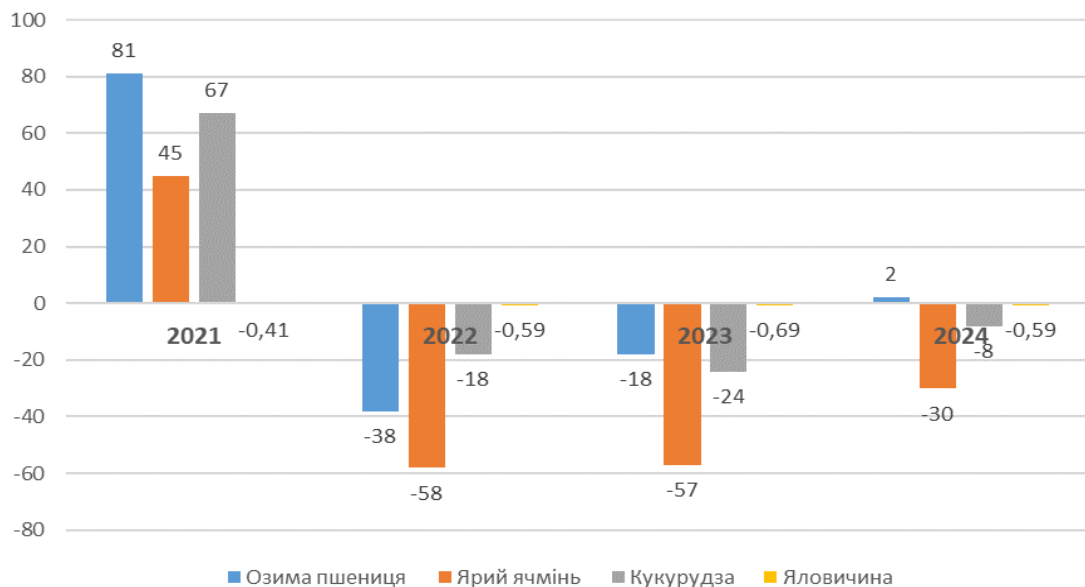

Рис. 3.2. Середній рівень прибутковості/збитковості основних видів зернових культур та яловичини в Україні, доларів США/т

Джерело: побудовано за даними звіту Міністерства аграрної політики України [1]

За даними оцінки та прогнозу рівень прибутковості озимої пшениці у 2021 р. був 81 доларів США/т, а у 2022 р. – рівень збитковості – -38 доларів США/т, у 2023 – -18 і у 2024/2025 маркетинговому році прогноз прибутковості – 2 долара США/т. Кукурудза на зерно прибуткова лише у 2021 р. – 67 доларів США/т, протягом 2022-2023 рр. та прогноз 2024/2025 маркетингового року свідчить про рівень збитковості -18; -24; -8 доларів США/т відповідно.

У 2021 р. в сільськогосподарських підприємствах України при наявності 8 % найманих працівників країни, 5% основних виробничих фондів і 9,3 % капітальних інвестицій, частка результату – валової доданої вартості продукції та послуг склала 12,4 % від загальної створеної за рік вартості продукту країни [2].

Доцільно визначити орієнтовну нормативну галузеву собівартість продукції для порівняння витрат вирощування кукурудзи на зерно (нормативної собівартості в Україні). Використано дані вищезазначеного звіту Мінагрополітики України, які демонструють не тільки фактичні дані експертів за 2021-2023 рр., але й дають можливість здійснити прогноз на 2024/2025 маркетинговий рік (МР). Розрахунки експертів демонструють досить високу урожайність кукурудзи на зерно – 95-98 ц/га, що було взято нами за основу у прогнозних розрахунках 2024/2025 маркетингового року (табл. 3.1). Найбільшу частку у структурі виробничих витрат займають оборотні фонди, частка яких становить 70,7-76,5 %. Крім того, зважаючи на динамічні інфляційні процеси в Україні вони дорожчають у 2024/2025 маркетинговому році, порівняно з 2023/2024 МР.

Слід відмітити що структура виробництва продукції рослинництва суттєво змінилася за останні 15-20 років. За нормативними розрахунками галузевої собівартості фахівців ННЦ «Інституту аграрної економіки» у рослинництві на оплату праці персоналу з відрахуваннями на соціальні заходи

припадало 12-17 % загальної суми виробничих витрат, на мінеральні та органічні добрива близько 10-15 %, на засоби захисту рослин – 8-10 %, на пально-мастильні матеріали – 20-25 % [3].

Таблиця 3.1

**Оцінка виробничих витрат кукурудзи
на зерно в Україні у 2021-2024 рр, доларів США/т**

Статті витрат	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024/2025МР. прогноз	2024/2025МР. до 2021 р., +/-
Добрива	250	327	173	175	250
Орендна плата за землю	148	111	119	120	148
Насіння	123	143	124	127	123
Засоби захисту рослин	84	98	81	85	84
Пально-мастильні матеріали	60	102	70	70	60
Запчастини, ремонтні роботи	47	55	50	51	47
Оборотні фонди, всього	712	836	617	628	84
Частка оборотних фондів у виробничих витратах, %	73,1	76,5	70,7	71,0	2,1
Оплата праці з нарахуваннями податків	33	27	32	33	33
Амортизація	72	72	72	72	72
Адміністративні витрати	72	65	70	70	72
Єдиний податок (с.-г.)	10	6	6	6	10
Послуги	75	87	76	76	75
Всього витрат виробництва, доларів США/га	974	1093	873	885	974
Урожайність, т/га	9,8	9,7	9,5	9,5	9,8

Джерело: побудовано за даними звіту Міністерства аграрної політики України [1]

На сучасному етапі ведення господарської діяльності у рослинництві, за даними результатів діяльності сільськогосподарських підприємств України, встановлено, що лівова частка припадає на мінеральні та органічні добрива – 42%; високопродуктивне насіння та посадковий матеріал займає 17 %, пально-мастильні матеріали – 15 %. Витрати на робочу силу (заробітна плата з відрахуваннями на соціальні заходи) є мізерною і становить лише 7 % у структурі виробничих витрат сільськогосподарських підприємств. Це свідчить про індустріалізацію сільськогосподарського виробництва, інтенсивний тип

розвитку підприємства, збільшення капіталоозброєності та зменшення у структурі собівартості витрат людської праці, насамперед фізичної.

Виробництво мінеральних добрив в Україні є стратегічно важливою галуззю, що забезпечує робочі місця, додану вартість, потреби у виробничих запасах, оборотних фондах національного аграрного сектору, формує експортний потенціал та валютні надходження. У період воєнного стану в Україні протягом 2022-2025 рр. відбулися кардинальні зміни у галузі виробництва мінеральних добрив, що потребує детального аналізу діяльності основних виробників, їх товарного асортименту, виробничих потужностей, цінової ситуації, географічного (територіального) розподілу виробництва й реалізації. Ринок мінеральних добрив в Україні має ряд суттєвих детермінантів, що обумовлено пошкодженням майна підприємств основних виробників (особливо південних та східних територій України); змінами у структурі попиту зі сторони сільськогосподарських підприємств; збільшенням імпортозалежності у групі фосфорних і калійних добрив; необхідністю імпортозаміщення та локалізації виробництва.

Після початку повномасштабної війни в Україні 2022 р. став роком різкого спаду виробництва мінеральних добрив, що зменшилося майже втричі: з понад 5 млн т у 2021 р. до лише 1,75 млн т у 2022 р. Основна причина спаду виробництва різке збільшення цін на природний газ, який є базовою сировиною для азотних добрив, а також загальне падіння попиту на добрива сільськогосподарських підприємств через захоплення росією частини території України (відповідне скорочення посівних площ) та на неможливості релокації аграрного бізнесу, де земля основний ресурс виробництва. Крім того, воєнні дії безпосередньо вплинули на логістику, транспортування, переміщення, зберігання та безпеку об'єктів, що ще більше вплинуло на зростання цін.

Основними найбільшими виробниками за обсягами виробництва мінеральних добрив в Україні є: Холдингова група «Остхем» (куди входять ПАТ «Азот» (м.Черкаси) та ПАТ «Рівнеазот»), ПАТ «Одеський припортовий завод», ТОВ«Сумихімпром», ТОВ «Украгрохімхолдинг». Асортиментний портфель їх виробленої продукції та її обсяги наведено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Топ-5 найбільших виробників мінеральних добрив
в Україні у 2022-2024 рр.**

№ п/п	Назва підприємства	Асортиментний портфель продукції	Обсяги виробництва	
			2022 р.	2023/2024 м. р.
1	Холдингова група OSTCHEM (Group DF) Черкаський «Азот», ПАТ «Рівнеазот»	аміачна селітра, карбамід, КАС(карбамідно-аміачна суміш)	1,13 млн тонн	2023 р.: 2,1 млн тонн (зростання на 81%) 2024 р.: 1,8 млн тонн (зниження на 13%) Черкаський «Азот» виробив 1,56 млн тонн добрив, а ПАТ «Рівнеазот» 528 тис. тонн.) мають потенціал для експорту.
2	ПАТ «Одеський припортовий завод»	аміак, карбамід	822 тис. тонн	дані відсутні через обмеження в роботі підприємства
3	ПАТ «ДніпроАзот»	аміак, карбамід, сірчана кислота	544 тис. тонн	дані відсутні через обмеження в роботі підприємства
4	ТОВ «Сумихімпром»	суперфосфат, сульфат амонію	157 тис. тонн	підприємство відновило виробництво після тривалого простою
5	ТОВ «Украгрохім-холдинг», м. Київ, м. Дніпро	Фосфоровмісні та органіко-мінеральні (екологічні) добрива	близько 90 тис. тонн	дані уточнюються

Джерело: побудовано автором за даними підприємств-виробників мінеральних добрив [40, 41, 42].

Черкаський «Азот» вийшов на рівень понад 1,5 млн тонн, що зробило його абсолютним лідером галузі, тоді як ПАТ «Рівнеазот», в умовах зниження обсягів виробництва аміачних добрив на 10%, зберіг друге місце серед національних виробників. ПАТ «Рівнеазот» зважаючи на воєнний стан, відтік

персоналу, небезпеку уражень дронами або іншими відповідними об'єктами здійснював свою господарську діяльність з періодичними зупинками. У 2024 р. обсяг виробництва продукції підприємства становив майже 600 тисяч тонн. При цьому такі позиції як аміачна селітра, вапняково-аміачна селітра, карбамідно-аміачна суміш та карбамід є основними у товарному портфелі. У 2022 р. виробництво аміаку ПАТ «Рівнеазот» суттєво скоротилося. Незважаючи на війну, завдяки частковій стабілізації енергоринку, падінню світових цін на газ та адаптації внутрішніх процесів до сучасних умов, 2023 р. характеризується відновленням темпів виробництва мінеральних добрив.

У 2024 р. ситуація на ринку мінеральних добрив в Україні ускладнилася через відновлення імпорту дешевих добрив з країн, що не підтримують санкції проти росії. У поєднанні з низькими цінами на зернові це спричинило зниження прибутків сільськогосподарських підприємств і, відповідно їх попиту на мінеральні добрива. Як наслідок, виробництво холдингової групи Остхем скоротилося на 13% – до 1,8 млн тонн. При цьому у 2024 р. Черкаський «Азот» залишився стабільним, тоді як ПАТ «Рівнеазот» зменшив випуск продукції ще на 22%, порівняно з 2023 р. Найбільшу частку в асортименті мінеральних добрив продовжують займати аміачна селітра, карбамід та карбамідно-аміачна суміш [42].

Публічне акціонерне товариство «Суміхімпром» у 2022 р. призупинив свою діяльність через пошкодження інфраструктури внаслідок обстрілів. У 2023-2024 рр. було відновлено господарську діяльність, освоєно виробництво нового комплексного азотно-фосфорного добрива марки 18:20+14S. У 2025 р. планувалось подальше розширення асортименту (понад 30 марок азотно-фосфорно-калійних добрив з різним співвідношенням діючих речовин, адаптованих до різних ґрунтових та кліматичних умов України) та збільшення обсягів виробництва продукції.

У 2023 р. значно розширила свої виробничі потужності ТОВ «Гроссдорф», створивши нове підприємство у Вінницькій області, де виробляють карбамідно-аміачну суміш (КАС) та гранульовані добрива. Виробничі потужності Вінницького ТОВ «Гроссдорф» дають можливість виробляти до 1000 тонн на день рідких добрив та до 200 т на день гранульованих. У 2024 р. ТОВ «Гроссдорф» було вироблено 183 тис. т добрив, у тому числі азотно-фосфорно-калійних – понад 19 тис т, сульфату амонію – 29 тис. т. [40].

Регіональний розподіл споживання мінеральних добрив в Україні залежить від аграрного потенціалу областей. Найбільше добрив застосовують у центральних та південних регіонах, зокрема у Вінницькій, Дніпровській, Кіровоградській, Полтавській та Одеській областях, де зосереджено значні посівні площі сільськогосподарських культур. У західних та північних регіонах України споживання добрив менше через менші площі сільськогосподарських угідь та галузеву специфіку, що більше орієнтована на тваринництво.

Ціни на мінеральні добрива в Україні демонстрували сезонну динаміку. Зазвичай, навесні та восени, під час посівних кампаній, ціни зростали через підвищений попит. Наприклад, у 2024 р. середні ціни становили: аміачна селітра – 7200 грн/т, карбамід – 8000 грн/т, подвійний суперфосфат – 13700 грн/т. У 2025 р. очікується стабілізація цін на рівні 2024 р., з незначними коливаннями залежно від сезону, регіону та рівня цін на природний газ [43].

Протягом 2022–2025 рр. спостерігаються значні динамічні зміни у експортно імпорتنих операціях на ринку мінеральних добрив. У 2023 р. вцілому по Україні експорт мінеральних добрив становив 2 млрд доларів США, що більше порівняно з попереднім 2022 р. на 26 %. Географія експорту міндобрив України включає країни Європейського Союзу та Азії. У результаті суттєвого зменшення пропозиції мінеральних добрив внутрішнього виробництва у 2022

році, значно збільшились обсяги їх імпорту. У 2024 р. з Польщі, Литви, Узбекистану та інших країн було імпортовано 1,4 млн тон азотних добрив [43].

У динаміці за останніх 10 років підприємства аграрного сектору економіки України збільшили свій потенціал, що яскраво демонструють результати їх господарської діяльності. Валова додана вартість продукції та послуг сільського, лісового та рибного господарств зросла у 7 разів з 82,9 млрд. грн у 2010 р. до 580,5 млрд. грн. у 2021 р. Її частка у загальній валовій доданій вартості країни також зросла з 8,4 % у 2010 р. до 12,4 % у 2021 р. [2].

Аналізуючи витрати сільськогосподарських підприємств по найбільш стратегічних видах продукції (пшениці, кукурудзи на зерно, соняшника) встановлено, що обсяг оборотних фондів необхідних для прибуткової сільськогосподарської діяльності постійно змінюється не тільки за вартісним значенням, але й структурою (табл.3.3).

Таблиця 3.3

**Оцінка оборотних фондів при виробництві пшениці в Україні
у 2021-2024 рр, доларів США/т**

№ п/п	Види витрат	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 до 2021 р, %
1	Насіння	37	46	37	100,0
2	Добрива	218	269	145	66,5
3	Частка добрив в оборотних фондах, %	48,66	49,18	38,46	89,4
4	Засоби захисту рослин	66	74	59	116,3
5	Паливно-мастильні матеріали	43	73	50	100,0
6	Оплата праці виробничого (основного) персоналу	24	20	24	92,3
7	Податки та нарахування на заробітну плату	13	10	12	106,4
8	Витрати на ремонт	47	55	50	100,0
	Всього	448	547	377	66,5

Джерело: побудовано за даними звіту Міністерства аграрної політики України «Україна: вплив війни на прибутковість сільськогосподарського виробництва» [13]

Доцільно визначити частку вартості мінеральних добрив у загальній вартості оборотних фондів сільськогосподарських підприємств України. Для цього було використано дані нормативної галузевої собівартості вирощування пшениці відповідно до Звіту Мінагрополітики України [13], які демонструють не тільки фактичні дані експертів за 2021-2023 рр., але й дають можливість здійснити прогноз на 2024/2025 маркетинговий рік (МР). Розрахунки експертів демонструють досить високу урожайність пшениці – 53-54 ц/га. Найбільшу частку у структурі оборотних фондів займають оборотні фонди, їх рівень становить у 2022 р. 48,7 %, у 2023 р. – 49,2 % (тобто практично половину) і у 2023 р. їх питома вага займає 38,5 % (рис.3.3). Крім того, зважаючи на динамічні інфляційні процеси в Україні та закладений у бюджет 2025 року курс долара 45 грн, планується, що вони подорожчають у 2024/2025 маркетинговому році на 15-20 %.

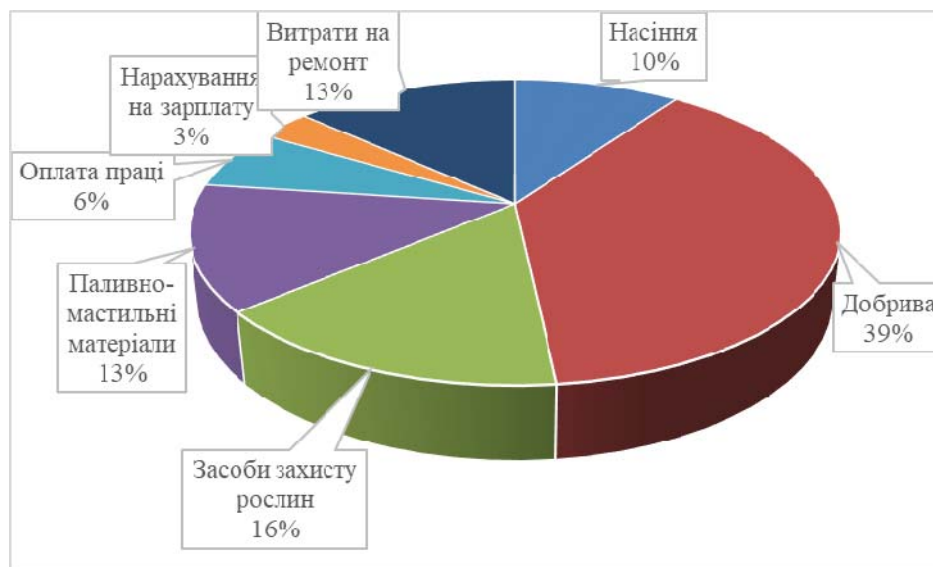

Рис.3.3. Структура поелементного складу оборотних фондів вирощування пшениці у с.-г. підприємствах України в 2023 р., %

Джерело: побудовано за даними звіту Міністерства аграрної політики України «Україна: вплив війни на прибутковість сільськогосподарського виробництва», Випуск 4. [13]

У 2025 р. очікується подальша конкуренція між національними виробниками мінеральних добрив та імпортом. Прогнозується, що експортна ціна на вітчизняний карбамід залишиться на рівні 400–450 доларів США/т, ціни імпорту на КАС збільшать до 600 доларів США/т через дорогу логістику. Внутрішні ціни будуть коливатися в діапазоні 20–23 тис.грн/т для основних добрив. Протягом 2022–2025рр. експорт українських мінеральних добрив поступово відновлюється, демонструючи цінову гнучкість і здатність до конкуренції на ринках ЄС, а імпорту створив тиск на ціноутворення, змусивши виробників адаптувати свої стратегії до нових реалій.

3.3. Економічна ефективність запропонованих заходів

Згідно первинної форми звітності (форма № 50-сг) у 2024 р. ПСП «Бігунь» встановлено загальну суму витрат на основні галузі (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Виробничі витрати за складовими елементами на сільськогосподарську продукцію у ПСП «Бігунь» у 2024 р.

Статті витрат	рослинництво		тваринництво	
	Витрати, тис. грн.	Структура, %	Витрати, тис. грн.	Структура, %
Оплата праці	2735,6	5,56	42,0	26,73
Відрахування на соціальні заходи	637,6	1,30	9,6	6,11
Матеріальні затрати, всього	41889,1	85,14	103,1	65,63
Насіння і посадковий матеріал	8539,0	17,35	0	0,00
Корми	0	0,00	89,9	57,22
Мінеральні і органічні добрива	20504,0	41,67	0	0,00
Нафтопродукти	7260,1	14,76	12,0	7,64
Електроенергія	0	0,00	0	0,00
Запасні частини, ремонтні і будівельні матеріали	4659,1	9,47	0	0,00
Орендна плата за земельні паї	1967,7	4,00	0	0,00
Амортизація основних засобів	2106,8	4,28	2,2	1,40
Інші основні витрати	792,7	1,61	1,4	0,89
Всього затрат	49202,6	100,00	157,1	100,00

Джерело: побудовано за даними форми № 50-сг ПСП «Бігунь»

В умовах підприємства структура затрат галузі тваринництва складається з 32,84 %, що припадає на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи та з 65,63% – на матеріально-технічні ресурси (у тому числі 57,22 % припадає на вартість кормової бази підприємства). Галузь рослинництва має іншу структуру: витрати на персонал становлять лише 6,86 %, а матеріальні затрати – 85,14 % (з них найбільші складові елементи: мінеральні і органічні добрива вартість яких становить у 2024 р. становить аж 20,504 млн грн, або майже половину виробничих витрат – 41,67 %; насіння та посадковий матеріал – 8,539 млн грн, або 17,35 %; пально-мастильні матеріали, нафтопродукти – 7,26 млн грн (14,76 %); запчастини, ремонтні і будівельні матеріали - 4,6591 млн грн (9,47 %).(рис. 3.4).

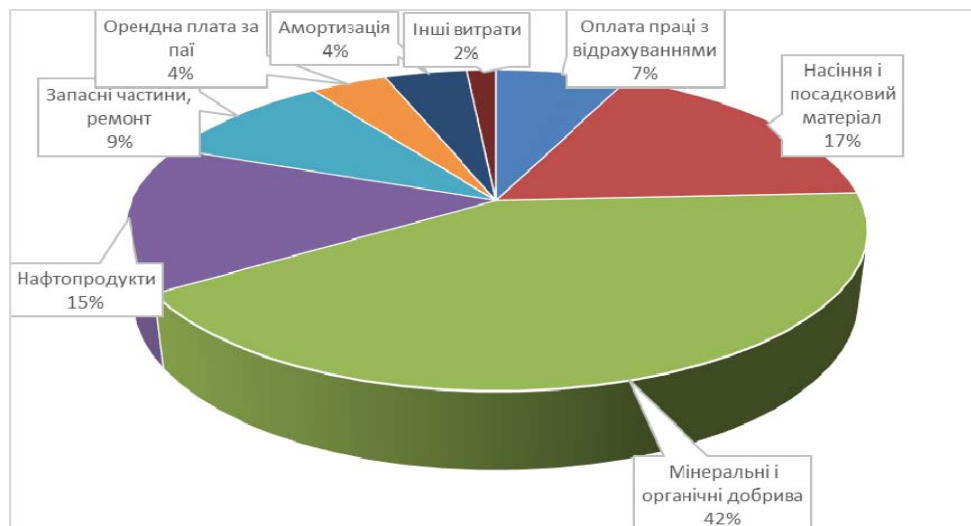

Рис. 3.4 Структура виробничих витрат у рослинництві в ПСП «Бігунь» в 2024 р., %

Слід відмітити що структура виробництва продукції рослинництва суттєво змінилася за останні 15-20 років. За нормативними розрахунками галузевої собівартості фахівців ННЦ «Інституту аграрної економіки» у рослинництві в Україні у 2004-2005 рр. на персонал припадало 12-17 % виробничих витрат, на мінеральні та органічні добрива близько 10-15 %, на

засоби захисту рослин 8-10 %, пально-мастильні матеріали – 20-25 % [38]. Відповідно до встановлених сучасних тенденцій змін збільшення кінцевих економічних результатів господарської діяльності, оборотних фондів, матеріально-технічних ресурсів, обсягів товарної продукції, собівартість змінювалась інакше.

На сучасному етапі ведення господарської діяльності у рослинництві досліджуваного підприємства лєвова частка припадає на мінеральні та органічні добрива – 42 %; високопродуктивне насіння та посадковий матеріал займає 17 %, пально-мастильні матеріали – 15 %. Витрати на робочу силу (заробітна плата з відрахуваннями на соціальні заходи) є мізерною і становить лише 7 % у структурі виробничих витрат ПСП «Бігунь». Це свідчить про індустріалізацію сільськогосподарського виробництва, інтенсивний тип розвитку підприємства, збільшення капіталоозброєності та зменшення людської праці у виробничих процесах, насамперед фізичної.

Здійснена оцінка придбання матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб свідчить про значні диспропорції її складових елементів протягом 2022-2024 рр. у зв'язку із динамічними змінами рівня цін їх придбання, збільшенням масштабів виробництва, що відповідно до технології виробництва вимагало значно більше ресурсів. Так у 2024 р. спостерігається максимальний рівень придбання як нафтопродуктів для забезпечення технологічних процесів підприємства, так і мінеральних добрив (табл. 3.5). Значне збільшенні виробництва валової продукції підприємства у 2024 р. пояснюється інтенсивним підходом до вирощування сільськогосподарських культур. Зокрема у 2022 р. на підприємстві було придбано тільки аміачні добрива, а у звітному 2024 р. крім азотної групи, що була представлена карбамідом на суму 17, 342 млн грн і аміачною селітрою (555,6 тис. грн), було

придбано також комплексні добрива, зокрема нітроамофоску 6278 ц на суму 14,048 млн грн.

Таблиця 3.5

Придбання матеріально-технічних ресурсів у ПСП «Бігунь», тис грн

Види ресурсів	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Бензин моторний	54,1	47,5	85,1	157,3
Дизельне пальне	4014,0	6313	8507,1	211,9
Оливи та мастила	121,9	74,1	356,9	292,8
Азотні добрива	1895,7	8759,9	23120,2	1219,6
Комплексні добрива	-	2952	14048,4	x
Гербіциди	1143,1	1198,9	1055,7	92,4

Джерело : побудовано за даними розділу 4 форми № 50-с.-г. ПСП «Бігунь»

Значні запаси матеріально-технічних ресурсів ПСП «Бігунь» потребують їх раціонального, ощадливого використання. З цією метою доцільно провести лабораторні обстеження орних земель з метою оцінки агрохімічних та фізико-хімічних показників ґрунту. Проведена оцінка дасть можливість використовувати мінеральні добрива відповідно до фактичного забезпечення орних земель гумусом та активно діючими речовинами азоту фосфору та калію, не перевитрачати найбільш дорогі виробничі ресурси, отримувати рівномірну схожість та дозрівання сільськогосподарських культур. У таблиці 3.6 нами запрогнозовано зменшення придбання аміачних добрив на користь збільшення запасів комплексних мінеральних добрив у рослинництві підприємства. Вцілому на прогностичний період передбачено зменшення придбання азотних добрив з 23,12 млн грн у 2024 р. до рівня 12 млн грн на перспективу. Водночас підприємство збільшить закупівлю комплексних добрив з 14 млн грн у 2024 р. до 17,5 млн грн на перспективу.

Таблиця 3.6

**Прогноз придбання матеріально-технічних ресурсів
у ПСП «Бігунь», тис грн**

Види ресурсів	2024 р.	2025 р.	2026 р.	2027 р.	2027 р. до 2024 р, %
Бензин моторний	85,1	87	90	93	109,3
Дизельне пальне	8507,1	8510	8515	8530	100,3
Оливи та мастила	356,9	360	367	372	104,2
Азотні добрива	23120,2	12000	12000	12000	51,9
Комплексні добрива	14048,4	15500	16000	17500	124,6
Гербіциди	1055,7	1060	1070	1080	102,3
Разом	47173,4	37517	38042	38575	81,8

Джерело : побудовано за даними розділу 4 форми № 50-с.-г. ПСП «Бігунь»

Для періоду воєнного стану в Україні, надмірних інфляційних процесів (у 2022 р. індекс споживчих цін становив 126,6 %, у 2023 р. – 5,0 %, а у 2024 р. – 112,0 %), зростання цін на енергоносії, пально-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин досить рідким явищем є зменшення собівартості продукції. У свою чергу це свідчить про збільшення урожайності, прибутку та економічної ефективності господарської діяльності ПСП «Бігунь».

У результаті запропонованих нами заходів щодо раціонального використання мінеральних добрив за результатами оцінки агрохімічного обстеження ґрунтів ПСП «Бігунь», зменшення застосування аміачних добрив на користь комбінованих мінеральних добрив, оптового їх придбання у несезонний період, коли вони дешевшають дасть можливість зменшити собівартість реалізованої продукції на 898 тис грн. Вартість оборотних активів ПСП «Бігунь» на перспективу зменшиться на 364 тис грн. При цьому

збільшиться коефіцієнт оборотних засобів з 1,36 до 1,43, скоротивши тривалість їх обороту на 14 днів.

Таблиця 3.7

Ефективність діяльності приватного сільськогосподарського підприємства «Бігунь» на перспективу, млн грн

Показники	2024 р.	2025 р.	2026 р.	2027 р.	2027 до 2024, %
Дохід (виручка) від реалізації продукції, млн. грн	107,68	108,3	109,2	110,7	102,8
Собівартість реалізованої продукції, млн. грн	63,898	63,8	63,0	63,0	98,6
Валовий прибуток (збиток), млн. грн	43,782	44,5	46,2	47,7	108,9
Чистий (збиток) прибуток, млн. грн	42,394	43,7	45,1	46,3	109,2
Необоротні активи, млн. грн	32,859	33	33,5	34	103,5
Оборотні активи, тис. грн	79,364	78	78,5	79	99,5
Коефіцієнт обороту оборотних засобів	1,36	1,38	1,4	1,43	105,1
Тривалість обороту оборотних засобів, днів	269	264	261	255	94,8
Фондовіддача	3,32	3,38	3,42	3,50	105,4
Рівень рентабельності, %	68,52	69,7	73,3	75,7	> на 7,18 відносн. пунктів
Норма прибутку, %	39,15	40,09	41,25	42,21	> на 3,06 відносн. пунктів

Джерело: побудовано автором

Запропоновані зміни щодо ефективного використання оборотних фондів підприємства забезпечать збільшення рівня рентабельності витрат з 68,52 % у 2024 р. до 75,7 % на перспективу, при цьому норма прибутку збільшиться з 39,15 % у 2024 р. до 42,21 % на перспективу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Уточнено сутність оборотного капіталу підприємства, як значної частини його ресурсного потенціалу; складається з двох частин: оборотних фондів (матеріально-речові ресурси: запаси, сировина, тара та інші предмети праці) й фондів обігу. Вони відіграють ключову роль у формуванні прибуткової діяльності господарюючих суб'єктів, оскільки в умовах інтенсивних інфляційних процесів в Україні оборотний капітал постійно дорожчає і повністю переносить свою вартість на собівартість наданих послуг і виробленої продукції.

2. Економічне діагностування ресурсного потенціалу ПСП «Бігунь», свідчить що господарство належить до середніх за розміром с.-г. підприємств. У 2024 р. земельна площа займає 1215,2 га; чисельність персоналу – 19 осіб; виручка – 107,7 млн. грн. Прибуткове ведення господарства забезпечує оновлення матеріально-технічної бази.

3. Протягом 2022-2024 рр. зросли масштаби виробництва та кінцеві економічні результати: виручка підприємства збільшилась у 4,2 рази та випереджає темпи росту собівартості реалізованої продукції. У результаті валовий прибуток підприємства у 2024 р. становив 43,786 млн грн, а чистий – 42,394 млн грн. Підсумок активу балансу ПСП «Бігунь» становив 112,2 млн грн, у тому числі власний капітал – 62,622 млн грн. Це свідчить про покращення фінансового стану підприємства, його ліквідності та фінансової маневреності.

4. Вартість оборотних активів ПСП «Бігунь» збільшилась майже у 3,5 рази з 23,301 млн грн у 2022 р. до 79,364 млн грн у 2024 р. Відбулися кардинальні динамічні зміни у їх складі та структурі. Найбільшу частку займають запаси, що збільшилися з 22,65 млн грн у 2022 р. до 45,174 млн грн у 2024 р., тобто майже у 2 рази. Негативним явищем є формування готової продукції на складі підприємства у 2023 р. на суму 30 млн грн та у 2024 р. на суму 15,856 млн грн.

У 2023 р. готова продукція займала 70,7 % у структурі оборотного капіталу підприємства. Це обумовлено перенасиченням внутрішнього ринку зерновими та олійними культурами і відповідно зменшенням цін на сільськогосподарську продукцію.

5. Ускладнює фінансову ситуацію ПСП «Бігунь» збільшення дебіторської заборгованості: у 2024 р. грошова заборгованість споживачів за реалізовану, уже відвантажену сільськогосподарську продукцію становила 27,8 млн грн. Фактично це перевищує необхідну суму виробничих запасів підприємства.

6. Збільшення цін на мінеральні добрива, засоби захисту рослин, дефіцит енергетичних ресурсів в Україні призвели до значного збільшення вартості оборотних засобів з 23,3 млн грн. у 2022 р. до 79,4 млн грн. у 2024 р., тобто у 3,4 рази. Ефективність їх використання свідчить про строкаті зміни, досягши найкращих результатів у 2024 р., коли коефіцієнт їх обороту досяг рівня 1,4 рази з терміном тривалості обороту 269 днів. У проміжному 2023 р. ефективність оборотного капіталу була найгіршою, оскільки їх оборотність зменшилась до рівня 0,7, що призвело до зростання терміну їх обороту з 336 днів у 2022 р. до 533 дня у 2023 р. Найшвидше в ПСП «Бігунь» обертаються запаси. Їх коефіцієнт оборотності збільшився з 1,12 у 2022 р. до 2,38 у 2024 р. Норма прибутку у 2024 р. досягла 39,15 %.

7. За отриманою графоаналітичною моделлю встановлено, що квадрат потенціалу ПСП «Бігунь» має середній розмір і є досить збалансованим. Найкраще розвинені вектори з маркетингової діяльності та виробництва й збуту продукції. Найменше значення потенційних можливостей підприємства зафіксовано за фактором організаційної структури та ефективності управління (менеджменту) та фінансової діяльності суб'єкту господарювання.

8. Встановлено, нині більше 70% витрат у рослинництві припадає на мінеральні та органічні добрива, насіння та посадковий матеріал та пально-

мастильні матеріали. Здійснена оцінка придбання матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб свідчить про значні диспропорції її складових елементів протягом 2022-2024 рр. у зв'язку із динамічними змінами рівня цін їх придбання, збільшенням масштабів виробництва, що відповідно до технології виробництва вимагало значно більше ресурсів.

9.3 метою раціонального, ощадливого використання матеріально-технічних засобів доцільно провести лабораторні обстеження орних земель з метою оцінки агрохімічних та фізико-хімічних показників ґрунту. Проведена оцінка дасть можливість використовувати мінеральні добрива відповідно до фактичного забезпечення орних земель гумусом та активно діючими речовинами азоту фосфору та калію, не перевитрати найбільш дорогі виробничі ресурси (мінеральні добрива), отримувати рівномірну схожість та дозрівання сільськогосподарських культур, що дасть можливість економити витрати праці. Запропоновані зміни щодо ефективного використання оборотних фондів підприємства забезпечать збільшення рівня рентабельності та норми прибутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичні звіти за 2022–2025 роки щодо агрохімічного забезпечення та цінової динаміки на мінеральні добрива. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 30.05.2025).
2. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с.
3. Бізнес: словник-довідник / укл. В. Бойко та ін. К.: Україна, 1995.
4. Борзенко В.І., Пятак Т.В., Кочеткова Т.І., Троян А.В. Комплексний підхід до оптимізації оборотного капіталу підприємства. URL: *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*, 2020. №(1), С. 59–63. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.1.59>
5. Brealey R.A. Corporate Finance: Eighth edition / R.A. Brealey, S.C. Myers, F. Allen. – McGraw-Hill/Irwin, 2005. 1028 p.
6. Ганін, В., & Філатова, М. Контроль та аналіз оборотних активів підприємства та шляхи їх удосконалення. *Молодий вчений*, 2019. 11 (75), 119-123. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-27>
7. Глобальні ціни на круглий ліс зростають, незважаючи на падіння попиту на пиломатеріали. Сайт Асоціації деревообробних підприємств України. <https://aweu.org.ua/general/globalni-cziny-na-kruglyj-lis-zrostayut-nezvazhayuchy-na-padinnya-popytu-na-pylomaterialy/>
8. Господарський кодекс України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

9. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: навчальний посібник. К.: Знання, 2004. 113 с.
10. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред.. Мельника Л.Г. К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. 874 с.
11. Економіка підприємства: навчальний посібник / 3-тє видання. Мацибора В.І. К: Каравела, 2023. 320 с.
12. Ємець В. В., Жмайлов В. М. *Управління оборотними активами як складова стратегії фінансового оздоровлення підприємства*. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (25-28 квітня 2023 р.). Суми, 2023.
13. Звіт Міністерства аграрної політики України «Україна: вплив війни на прибутковість сільськогосподарського виробництва», Випуск 4. <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/viini-na-pributkovist-silskogospodarskogo-virobnitstvavipusk-4.pdf>
14. Злотник С.І. Місце та роль оборотних фондів у формуванні собівартості продукції сільськогосподарських підприємств України / Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку: матеріали VIII Міжнародної наукової конференції (30 травня 2025 року). Одеса: Національний університет «Одеська політехніка», 2025. 122 с., С.97-99.
15. Кільницька О.С., Злотник С.І. Мінеральні добрива як складова оборотних фондів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України / Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 червня 2025 року), Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 108-114.
16. Кільницька О.С., Ткачук В.І., Єжова Л.В. Вплив цін сільськогосподарської продукції на її рентабельність у сільськогосподарських

підприємствах України. *Ефективна економіка*. 2022. №11. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.11.14>

17. Камінська І., Ковальчук Н., Демидович А., Дубровський В. (2020). Науково-методичні підходи до аналізу ефективності використання виробничого потенціалу підприємства. *Галицький економічний вісник*. Том 6. № 67. С. 193–201. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.06.193

18. Косарева І.П., Великий Ю.М., Капустенко Ю.М. Теоретичні основи систематизації поняття «оборотний капітал» та характеристика його складових елементів. *Економіка і суспільство*. 2019. Випуск 16. С. 382-388.

19. Кільницька О.С., Яремова М.І, Афонін О.М. Енергоменеджмент як напрям соціально-економічної та енергетичної безпеки України. *Інфраструктура ринку*. 2024. № 78. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/78-202>

20. Кошельок Г.В., Малишко В.С., Малікова І.П. Факторний аналіз ефективності використання оборотних коштів підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. № 5 (67). С. 67-72. URL: http://www.psaе-jrnl.nau.in.ua/journal/5_67_2018_ukr/11.pdf

21. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. 2-ге вид. [текст]: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2017.

22. Кубецька О. М., Остапенко Т. М., Палешко Я. С. Управління оборотними активами підприємства в особливих умовах. *Бізнес Інформ*. 2022. №8. С. 159–165.

23. Minfin.com.ua: український портал про фінанси та інвестиції. <https://minfin.com.ua/ua/about/>

24. Ставки, індекси, тарифи. <https://index.minfin.com.ua/ua/>

25. Насібова О. В., Придатченко Б. Ю. Теоретичні аспекти оптимізації оборотних коштів підприємства. *Економіка і суспільство*. Секція: Гроші, фінанси і кредит. Мукачівський державний університет. Випуск № 18 / 2018.

26. Роганова Г. О., Кравченко І. В. Прогнозування забезпеченості оборотним капіталом підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7670> (дата звернення: 25.04.2024). DOI: [10.32702/2307-2105-2020.2.79](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.79)

27. Причепя І. В., Лесько О. Й., Сметанюк О. А. Сутність і роль оборотних засобів в системі ефективного управління виробничо-комерційними бізнес-процесами. *Modern Economics*. 2024. № 43(2024). С. 96-101.

28. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

29. Публічний звіт Голови Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України за 2022 рік. <https://saee.gov.ua/news/publicnii-zvit-golovi-derzenergoefektivnosti-za-2022-rik>

30. Роганова Г.О., Кравченко І.В. Прогнозування забезпеченості оборотним капіталом підприємства / *Ефективна економіка*. 2020. № 2.

31. Синиця Т.В., Осьмірко І.В. *Економічна діагностика: навчально-методичний посібник*. / Синиця Т.В., Осьмірко І.В. Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2017.

32. Стратійчук В.М. Особливості ідентифікації поняття «оборотні активи» як об'єкту стратегічного управління / *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Випуск 2 (13) 2018. С.135-140.

33. Статистичний щорічник України за 2023 рік. За редакц. Вернера І. Є. К.: Державна служба статистики України, 2024. 269 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf

34. Тараненко, О., & Череп, А. Ефективність використання оборотних активів агропромисловими підприємствами. *Економіка та суспільство*, 2023. №57. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-80>

35. Тютюнник Я. В. Сучасні підходи до визначення економічної сутності оборотних активів підприємства. *Економіка та держава*. 2021. № 4. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.4.157 (дата звернення 19.12.2023)
36. Череп О. Г. Аналіз ефективності управління оборотним капіталом аграрних підприємств на прикладі ПАТ «Аграрний фонд». *Інтеграція освіти, науки і бізнесу*: колективна монографія. Том 9 / за ред. А. В. Череп. Запоріжжя: видавець ФОП Мокшанов В. В. 2021.
37. Шаповалов А. А. Сутність та роль оборотних активів в господарській діяльності та кругообігу коштів підприємств / *Студентський науковий вісник [МНАУ]*. Економічні науки. 2017. Вип. 2 (17). Ч. 1.
38. Шпичак О.М., Гапусенко Ю.Я. Нормативні витрати, ціни, баланси сільськогосподарської продукції в Україні та країнах світу. 2006. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки, 23 с.
39. Яценко О.М., Соколова А.О., Ходаківський Є.І., Ткачук В.І. Економічна діагностика: навчальний посібник, Житомир.: ЖНАЕУ, 2010.
40. Офіційний сайт ТОВ «GROSSDORF». Інформація про продукцію, ціни та регіональні представництва. URL: <https://grossdorf.com> (дата звернення: 30.05.2025).
41. ПАТ «Сумхімпром». Офіційний вебсайт. Звітність, асортимент мінеральних добрив, аналітика ринку. URL: <https://sumyhimprom.com.ua> (дата звернення: 30.05.2025).
42. OSTCHEM Holding AG. Інформація про виробництво, ціноутворення та експортні операції. URL: <https://ostchem.com> (дата звернення: 30.05.2025).
43. UkrAgroConsult. Звітність та прогнози по ринку мінеральних добрив, в тому числі експортно-імпорتنний аналіз. URL: <https://ukragroconsult.com> (дата звернення: 30.05.2025).